

บทที่ 2

หลักอริยสัจในพุทธปรัชญา

จากการศึกษาวิเคราะห์นวนิยาย 2 เรื่อง ของ แฮร์มัน เฮสเส คือ เรื่อง สิทธารถะ (Siddharatha - 1922) และ สเตปเพนวูลฟ์ (Steppenwolf - 1927) ผู้วิจัยพบว่า เฮสเสได้นำเอาหลักอริยสัจมาแสดงแนวคิดด้วยกลวิธีการประพันธ์ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว ด้วยลักษณะของวรรณศิลป์ที่แยบยลและลุ่มลึกยิ่ง ก่อนที่จะศึกษาวิเคราะห์เจาะจงในตำนานนวนิยายนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาพุทธปรัชญาอันกล่าวถึงหลักอริยสัจให้ละเอียดชัดเจนเสียก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์ตำนานนวนิยายในบทหลัง ๆ ต่อไป

พุทธปรัชญามีที่ศนะต่อธรรมชาติของมนุษย์ว่า ความจริงแล้วรวมอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา อันหมายถึง ความไม่เที่ยง (impermanence) ทุกขตา อันหมายถึง ความเป็นทุกข์ (state of suffering or being oppressed) และ อนัตตา อันหมายถึง ความเป็นของไม่ใช่ตน (soullessness, not - self)¹ เมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ พุทธปรัชญาจึงเสนอให้มนุษย์แสวงหาความสุขขั้นสูง ที่เรียกว่าการหลุดพ้น หรือ นิพพาน คือ แทนที่มนุษย์จะเวียนว่ายอยู่ในห่วงแห่งสังสารวัฏ หรือ การเวียนว่ายตายเกิด มนุษย์สามารถดับความทุกข์ได้ตามหลักของอริยสัจ โดยมนุษย์ควรแก้ไขปทัชชาชีวิตด้วยปัญญา โดยเปลี่ยนวิถีชีวิตมาดำเนินตามทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา* ตามหลักอริยสัจ

¹ พระราชวรมณี, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร: มหาวชิราลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2528) หน้า 104.

* มัชฌิมาปฏิปทา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยมรรค มีองค์ 8 ซึ่งย่อลงได้เป็นการปฏิบัติ 3 ระดับ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล (การมีระเบียบวินัย) สมาธิ (การประกอบกรให้แน่วแน่) ปัญญา (การไตร่ตรองเหตุผล ความรู้แจ้งเห็นจริง ความรอบรู้)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าตามทัศนะของพุทธปรัชญา หากมนุษย์ต้องการหาทางดับความทุกข์ มนุษย์ควรให้ความสำคัญกับหลักอริยสัจ ตามความหมายของคำนั้น อริย แปลว่า ประเสริฐ และ สัจ แปลว่า ความจริง คำว่า อริยสัจ จึงหมายถึง ความจริงอันประเสริฐ เมื่อพิจารณาจาก พุทธพจน์ ใน พระไตรปิฎกประกอบด้วยแล้ว พระราชวรมณีได้แสดงความหมายของอริยสัจ ความแนวแห่งคำสอนในพระสูตรว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการนี้แล เป็นของแท้เท่านั้น ไม่คลาดเคลื่อนไปได้ ไม่กลายเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ ..."

"ภิกษุทั้งหลาย ตถาคคเป็นอริยะะ ในโลกพร้อมทั้งเทวะ ทั้งพรหม ในหมู่ประชาชน พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ พร้อมทั้งเทพและมนุษย์ ฉะนั้นจึงเรียกว่า อริยสัจ (เพราะ เป็นสิ่งที่ตถาคคเป็นอริยะะ ได้ตรัสรู้และได้แสดงไว้)

"ภิกษุทั้งหลาย เพราะได้ตรัสรู้ อริยสัจ 4 นี้ตามเป็นจริง พระตถาคค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้นำมาเรียกว่า อริยะะ"²

ดังนั้น จากพุทธพจน์ที่นำมาอ้างอิงข้างต้นเป็นที่เข้าใจได้ว่า อริยสัจ ประกอบด้วย ความจริง 4 ประการ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ทั้งหมด ซึ่งเป็นสังฆธรรม ปราภฏใน สঙ্กษณะที่จัดเป็นกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอน โดยคำนึงถึงความสามารถที่จะเข้าใจ และการ ไขประโยชน์ของมนุษย์ เพื่อมุ่งสอนให้เข้าใจง่าย และปฏิบัติได้ผล

และจากการศึกษา "พุทธธรรม" ของพระราชวรมณี สามารถกล่าวขยายความ ได้ว่า อริยสัจ ประกอบด้วยความจริง 4 ประการ ดังพุทธพจน์ที่จะกล่าวต่อไปนี้ว่า

"บุคคลครองชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์) อยู่กับพระผู้มีพระภาค ก็เพื่อการรู้ การเห็น การบรรลุ การกระทำให้แจ้ง การเข้าถึงสิ่งที่ยังไม่รู้ ยังไม่เห็น ยังไม่บรรลุ ยังไม่กระทำให้แจ้ง ยังเข้าไม่ถึง กล่าวถึงข้อที่ว่านี้ทุกข นีทุกขสมุทัย นีทุกขนิโรธ นีทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา"³

² พระราชวรมณี, พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย, 2529, หน้า 895-896.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 893.

พอจะสรุปโดยใจความได้ดังนี้คือ อริยสัจ 4 ประกอบด้วย

1. ทุกข์ แปลว่า ความทุกข์ หรือสภาพที่ทนได้ยาก ได้แก่ปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจและความวิตกกังวล เป็นภาวะที่ตกอยู่ในการบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง มีความบกพร่อง ขาดแก่นสาร ไม่พึงพอใจ เปรียบเหมือนโรค

2. ทุกขสมุทัย หรือเรียกว่า สมุทัย แปลว่า เหตุแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา ได้แก่ ความอยากที่ยึดถือเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง อยากจะได้ อยากจะเป็น อยากจะมี หรือที่เรียกว่า ตัณหา หรือความทะยานอยาก ทำให้ชีวิตถูกบีบคั้น และกดดัน ทวาดกλώ และเบื่อหน่าย เปรียบเสมือน เป็นสมุฏฐานของโรค

3. ทุกขนิโรธ หรือเรียกว่า นิโรธ แปลว่า ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่กำจัดตัณหาได้ ไม่กระวนกระวาย เบื่อหน่ายทวาดกλώ ไม่รู้สึกคับข้องหรือคิดขัดอย่างใด รู้สึกหลุดพ้นเป็นอิสระ ประสบความสุขสงบขั้นสูงหรือนิพพาน เปรียบเสมือน เป็นความหายจากโรค

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือเรียกว่า มรรค แปลว่า ทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ มรรคนีมีองค์ 8 ประการ ที่เรียกว่า ทางอันประเสริฐ หรือเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นทางสายกลาง เปรียบเสมือน เป็นยารักษาโรค องค์มรรค 8 นี้ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงพร้อมซึ่งความดับทุกข์ ซึ่งจะกล่าวขยายความถึงองค์ประกอบของมรรค ดังต่อไปนี้

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นถูก ความเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสัจ 4 (รู้ดีดปัจจุบัน อนาคต ทำให้เห็นกระแสแห่งชีวิต)

2. สัมมาสังกัปปะ - ความดำริชอบ คือ ดำริในการไม่ก่อทุกข์แก่คนและผู้อื่น แม้ย่อยได้เป็น 3 ประการ คือ

2.1 เนกขัมมสังกัปปะ - ดำริในการออกจากกามารมณ์ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนา

2.2 อวิหิงสาสังกัปปะ - ดำริในการไม่เบียดเบียนกัน โดยมองเห็นว่าแต่ละคนต่างก็แบกทุกข์ด้วยกัน ถ้าเราไปเบียดเบียนเขา ก็เท่ากับไปเพิ่มทุกข์ให้เขาอีก

2.3 อัปยาปาตสังกัปปะ - ดำริในการไม่ทำร้ายตอบ โดยมองเห็นทุกข์ที่เขาแบกไว้ แล้วไม่เพิ่มทุกข์ให้เขาอีก พยายามทอ่่มระงับด้วยการไม่พยามาตอบ เวระย่อมระงับด้วยการไม่จองเวรตอบ

ดังนั้นจึงพอกกล่าวสรุปได้ว่า ทั้งสัมมาทริฐี และ สัมมาสังกัปปะ เป็นตัวปัญญา คือ เป็น ความรอบรู้ที่จักใคร่ครองหาเหตุผล

3. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ คือ เจรจาที่ไม่ก่อทุกข์แก่ตนและคนอื่น ได้แก่ เว้นกล่าวคำเท็จ เว้นพูดส่อเสียดให้เขาแตกร้างกัน เว้นพูดคำหยาบคาย เว้นพูดคำส่าร้าย เพื่อเจ้อ กล่าวแต่ คำจริง คำประสานสามัคคี คำสุภาพ คำที่มีสาระประโยชน์

4. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ หมายถึง การกระทำทางกายที่ถูกต้อง คือ การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดประเวณี ซึ่งหมายถึงการไม่เบียดเบียน ผู้อื่นสัตว์อื่น

5. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือ การเลี้ยงชีพที่ไม่ก่อทุกข์แก่ตนเองและ คนอื่น หมายถึงการแสวงหาปัจจัย 4 มาเลี้ยงตนและครอบครัว ในทางที่ชอบด้วยศีลธรรม กฎหมาย และขนบประเพณี

เมื่อพิจารณาตามลักษณะของ อริยมรรคแล้ว ทั้ง สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ เป็นตัวศีล หรือเรียกว่า เป็นสายศีล คือ การที่มนุษย์จะดำเนินวิถีชีวิตด้วยระบบ ระเบียบวินัย ดังข้อที่ได้กล่าวมาเพื่อความดับทุกข์ และประโยชน์ต่อชีวิต

6. สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ คือ พยายามในทางที่ไม่ก่อทุกข์แก่ตนและ คนอื่น หมายถึง การกระทำใด ๆ ด้วยอาหารเค็ดเดียว ไม่ทอดย ะกระทำการคิดต่อไป เรื่อย ๆ จนบรรลุจุดประสงค์และเป้าหมาย และพึงระลึกในเรื่องดังนี่คือ ระวังมิให้พบ เกิด เพียรละบายที่เกิดขึ้นในคน เพียรให้กุศลธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นแก่ตน และรักษากุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้วไว้ไม่ให้สูญหายไป

7. สัมมาสติ การระลึกชอบ คือให้มีจิตตื่นตัวเสมอ ไม่ประมาท ไม่เผลอ เอาใจจดใจจ่อ ให้รู้ว่าตนกำลังทำ กำลังพูด และ กำลังคิดอะไรอยู่ การระลึกชอบใน การปฏิบัติธรรมเพื่อขจัดทุกข์นั้น เป็นข้อระลึกที่สอดคล้องในลักษณะของไตรลักษณ์ คือ รู้จัก อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา นั้นเอง

8. สัมมาสมาธิ การตั้งใจมั่นชอบ หมายถึง การทำใจให้มั่นคงแน่วแน่ในองค์ มรรคทั้ง 7 ข้างต้น หมายถึง การฝึกจิตให้นิ่งและสงบ จิตที่มั่นคงนิ่งสงบเป็น สมาธิแล้ว จะมีกำลัง ประดุจแสงสว่าง ที่ไขส่องให้เห็นแนวทาง

สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ เป็นสายสมาธิ คือ เป็นความสงบ
มั่นคงแห่งจิต เมื่อคนมีศีล มีระเบียบวินัย ก็ย่อมสงบสุขเป็นภาวประกอบภาวให้แน่น
มั่นคงต่อการละวางความชั่ว

องค์มรรคแปดประการที่กล่าวทั้งหมดข้างต้น รวมความเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า
เป็นทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา คือความที่ชนะของพุทธปรัชญาว่า เป็นวิถีปฏิบัติเพื่อ
กำจัดสาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ปัญหาที่นำความทุกข์มาสู่ชีวิตมนุษย์ ด้วยลักษณะที่
เป็นทางสายกลางนี้ พระราชวรมุนี ได้ให้ข้อสังเกตง่าย ๆ ว่า

"มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง คือ เป็นลักษณะที่แล่นตรงเข้าสู่
เป้าหมาย ด้วยลักษณะที่ไม่เอียงเข้าหาที่สุดทั้งสอง คือ มิใช่เห็นแก่จะแสวงหา
สิ่งเสพเสวยมาบำรุงบำเรอประนเปรอคน มีวเมาทมกมุ่นในกามสุข โดยไม่
คำนึงถึงใครอื่น และมีใจเหินห่างไปสู่อุทธทางตรงข้าม มุ่งหน้าทำการบิบัติดี เข้มงวด
เอากับตนเอง หาทุกข์มาทับถมตัว เหมือนดังว่าเปื้อน่ายเกลียดชังตัวตน"⁴

นอกจากนี้การปฏิบัติตามมรรค ต้องอาศัยปัจจัยชักจูง เพราะมนุษย์จำเป็นต้องมี
แรงหนุนด้านศรัทธาเพื่อการเริ่มต้น และดำเนินไปด้วยดี ปัจจัยดังกล่าวมี 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยภายนอก หรือ ปัจจัยทางสังคม คือการชักนำและเร่งเร้าด้วยอิทธิพล
จากผู้อื่น โดยเฉพาะเรียกว่า "กัลยาณมิตร" คือ มิตรที่ดี ได้แก่ พ่อแม่ ครู อาจารย์
พระภิกษุสงฆ์ คนประสบความสำเร็จความดี และ บุคคลอื่น ๆ โกลีหรือไกล ซึ่งจะช่วย
อบรมสั่งสอน และแนะนำให้คำปรึกษา เร่งเร้าหรือจูงใจให้มีความรู้ เข้าใจที่ถูกต้อง โดย
อาศัยศรัทธาเป็นสื่อชักนำและกระตุ้นให้คิด ให้พิจารณาปัญหาตามความเป็นจริงด้วยตนเอง
2. ปัจจัยภายใน หรือ ปัจจัยจากองค์ประกอบในตัวบุคคล คือ การทำในใจ
ด้วยความแยบคาย เป็นความฉลาดคิด คิดเป็น คิดถูกวิธี รู้จักคิดพิจารณาปัญหาให้ตรงกับ
สภาวะ ตรงกับเหตุ

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 913.

ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามหลักการปฏิบัติตามมรรคให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ
 ด้บทุกข์ โดยอาศัย บัจจยช่วยเหลือทั้ง 2 ข้างดังนี้ พระราชวรมณี ได้กล่าวชี้แจงถึง
 ความสำคัญว่า

“เมื่อมรรคหนุนด้วยศรัทธาถูกต้อง 2 ประการนี้ คือ มี “ปรโตโฆสะ” ที่ดี
 หรือ มีบัจจยภายนอกดี และ มี “โยนิโสมนสิการ” หรือ บัจจยภายในที่ดี ก็จะมี
 ทำให้ดำรงอยู่ในสุจริต ประพฤติการที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์สุขแก่ตนและผู้อื่น
 ทำให้เผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความเข้มแข็งมั่นคง มีใจสงบ สามารถ
 ดำเนินชีวิต แก้ไขปัญหา ด้บทุกข์ได้ ด้วยความมีสติปัญญาพิจารณา และเพียร
 พยายามจัดการไปตามวิถีทางแห่งเหตุบัจจย แม้อย่างอ่อนแอที่สุด เมื่อไม่
 อาจช่วยตนเองได้ลำพัง ก็รู้จักเลือกหา กัลยาณมิตร* ที่จะช่วยปลุกเร้าใจให้
 กล้าหาญในกุศลธรรม และช่วยชี้แนะให้เกิดปัญญามองเห็นเหตุบัจจยเพื่อแก้ไข
 ได้อย่างถูกต้อง”⁵

* กัลยาณมิตร ตามความหมายในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม หมายถึง
 มิตรมีใจดี, มิตรที่จริงใจ (true friends, true-hearted friends) หรือ มิตรแท้
 มีลักษณะ 4 ประการด้วยกันคือ

1. มิตรอุปการะ (the helper)
2. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข (the man who is the same in weal and woe)
3. มิตรแนะประโยชน์ (The man who gives good counsel)
4. มิตรมีน้ำใจ (the man who sympathizes)

ความหมายในทางธรรม เพื่อนที่มีลักษณะทั้งหมดนี้เรียกว่ามิตร คือ มีเนื้อแท้ของ
 ความเป็นเพื่อน มีใจหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน มีเมตตาและไมตรีต่อกัน ตามทัศนะของ
 ทศปรัชญา เห็นว่า การคบเพื่อนเป็นบัจจยสำคัญยิ่งที่จะนำชีวิตไปสู่ความพินาศ หรือ
 สูความเจริญงอกงาม

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 914.

ในทางกลับกัน ขณะที่พุทธปรัชญาได้เสนอทัศนคติใหม่แก่มนุษย์รู้จักการแก้ไขปัญหด้วยตนเอง โดย ปัญญา ด้วยการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง ดังที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว เพื่อประโยชน์ อันจะก่อเกิดกับตัวมนุษย์เอง นั่นคือ การเข้าสู่จุดมุ่งหมาย หมายถึง การหลุดพ้นเป็นอิสระ จากทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง แต่ว่าในบางสภาวะที่ปรากฏว่ามนุษย์หาทางบรรเทาทุกข์ด้วยการ ดำเนินชีวิตในทางที่ผิด ด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้ หรือมนุษย์จะแก้ไขปัญหด้วยวิธีของการ หลอกตัวเอง กลมเกลื่อนให้ตนลืมทุกข์ และ หันกลับไปจมอยู่ในภามสุขมากขึ้น โดยปล่อยสติ ปล่อยตัวฝันเพือน หรือมีบางพวกหันไปหวังพึ่งอำนาจเงินสับ รอคอยโชคชะตาภายนอก หรือ หันไปรุกรานระบอบทุกข์กับผู้อื่น

พุทธปรัชญา มีทัศนคติต่อธรรมชาติของมนุษย์ว่า ประกอบด้วยขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ* ซึ่งต่างก็รวมอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงเป็น ทุกข์ เมื่อทนอยู่ในสภาพเดียวไม่ได้ และปราศจากตัวตนที่เที่ยง เป็นกระแสที่ทำให้มนุษย์หลงวน เวียนติดข้องในทุกข์ เป็นสิ่งที่มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปร ลักษณะที่เป็นการติดข้องเวียนว่ายเช่นนี้ สมพร ลาพุดธา ได้ศึกษา เรื่อง การติดข้อง และความหลุดพ้นจากทุกข์ ตามทัศนะของ

* พระราชวรมณี ได้ให้ความหมายตามสภาวะชีวิตของมนุษย์ว่า ประกอบด้วย ส่วนต่าง ๆ 5 ประการ เรียกทางธรรมว่าเบญจขันธ์ (The Five Aggregates)

1. รูป (Corporeality) ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด คือทั้งร่างกาย และพฤติกรรม

2. เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ความรู้สึกสุข-ทุกข์ ความรู้สึก ไม่สุขไม่สุข-ไม่ทุกข์ ความรู้สึกที่สัมผัสได้ทางใจ หรือทั้งประสาทสัมผัสทั้ง 5

3. สัญญา (Perception) ความกำหนดได้หมายรู้

4. สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) คือองค์ประกอบของจิต เครื่องปรุงแต่งจิตใจ ความคิด

5. วิญญาณ (Consciousness) ความรู้แจ้งด้วยประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น, การได้ยิน, การได้กลิ่น, การรู้รส, รู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

พุทธปรัชญาไว้ดังนี้ว่า

"มนุษย์พยายามแสวงหาความสุขให้แก่ตน แต่มนุษย์ก็ยังคงได้รับความทุกข์กันอยู่นั่นเอง ทั้งนี้เพราะมนุษย์พากันคิดว่า การได้สิ่งที่ตน "พอใจ" คือ "ความสุข" จึงพยายามแสวงหาสิ่งที่ตนพอใจ มาสนอง "ความต้องการ" หรือความอยากของคน นั้นคือ สนองความพอใจในผัสสะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ...

มนุษย์ทำอะไรในวันหนึ่ง ๆ ด้วยความอยากหลาย ๆ ชนิด ผลที่เกิดก็คือทำให้มนุษย์ยังวนเวียนอยู่ในความอยาก ซึ่งตรงกับพุทธปรัชญาว่า "สังสารวัฏ" แปลว่าการหมุนเวียนอยู่ในสงสาร (ที่ท่องเที่ยว) และถ้ามนุษย์ไปยึดถือส่วนใดส่วนหนึ่งเข้าแล้ว ก็จะเป็นทุกข์ขึ้นมาทันที ดังนั้น เป็นอันว่า สังสารวัฏเป็นวงกลมแห่งความทุกข์โดยตลอดนับเป็นการติดข้องอยู่ในทุกข์ของมนุษย์"⁶

สรุปได้ว่า การวนเวียนในทุกข์ ไม่มีปัญญามองเห็นความจริงของชีวิตพอที่จะทำให้ออกจากทุกข์ได้ เป็นการติดข้องในทุกข์ เป็นการเวียนว่ายตายเกิดนี้ คือ สังสารวัฏ นั่นเอง

หลักความจริงอีกหลักหนึ่งที่ตรงกันข้ามกับการติดข้อง หรือสังสารวัฏ* นี้ คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ หมายความว่า หากมนุษย์สามารถพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือ การติดข้องกับทุกข์แล้ว ก็ต้องพบกับความหลุดพ้นจากทุกข์ ดังที่ ดร.สุนทร ฌ รังษี ได้กล่าวไว้ใน "ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ" ว่า

⁶ สมพร ลำพูนธา, "ความคิดเรื่องการติดข้อง และความหลุดพ้นจากทุกข์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 1-2.

* สังสารวัฏ ศัพท์ภาษาอังกฤษและภาษาเยอรมัน ในความหมายเดียวกันใช้ว่า "Sansara" - ผู้วิจัย.

"ความรู้สึกไม่พอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต โดยเห็นว่าชีวิตมนุษย์นั้น
เต็มไปด้วยทุกข์... จึงพยายามคิดค้นแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนั้นหลุดพ้น
ไปจากสภาพที่เป็นทุกข์ แล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ ความสุข
นิรันดร"⁷

ดังนั้น เมื่อมนุษย์มีทุกข์ และรู้จัก การดับทุกข์ตามหลักของอริยสัจ โดยที่มนุษย์
สละตัว "อวิชชา" ออกไป แก้ไขปัญหาด้วยปัญญาได้ วงจรของสังสารวัฏ ก็จะถูกตัดขาด
ออกจากกัน เป็นการสิ้นสุดการหลงวนในกระแสแห่งการเวียนว่าย เป็นการหลุดพ้นจาก
ทุกข์ทั้งปวง อันเรียกว่า นิพพาน

นิพพาน ตามความหมายของพุทธปรัชญานั้น เป็นสภาวะที่อธิบายได้ยากอาจกล่าว
ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นว่า เป็นสภาวะที่ความทุกข์ทั้งหลายดับสิ้นไป จะเรียกว่าเป็นการเข้าถึง
ความสุขนิรันดรก็ได้และเป็นประสบการณ์เฉพาะซึ่งมนุษย์จะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง. ความหมาย
ของนิพพานอาจจะกล่าวเป็นลักษณะแยกย่อยเพื่อความเข้าใจได้ดังนี้ คือ

"นิพพาน แปลว่า ดับ เย็นสนิทของสิ่งที่ร้อน อะไรเป็นของร้อน...? ชีวิต
เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือ ราคะ โทสะ โมหะ ดังนั้น นิพพาน คือ
ความเย็นสนิทของชีวิตที่เคยร้อนมาก่อน..."

นิพพาน แปลว่า ปราศจากสิ่งเสียดแทงยอกค้ำ อะไรเป็นของเสียดแทง
ยอกค้ำ? โลกและชีวิต เป็นสิ่งเสียดแทงยอกค้ำ มนุษย์มักยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยง
ยึดถือความทุกข์ที่เป็นอนัตตมาให้เป็นของเที่ยง... ความเสียดแทงยอกค้ำมีเต็ม
อึดอยู่ในทุก ๆ ชีวิต จนกว่าเมื่อใดชาวโลกจะมีความเข้าใจอันถูกต้องตามแบบ
ที่พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบและถอนลูกศรเหล่านั้นออกไปโดยสิ้นเชิง...

นิพพาน แปลว่า ปราศจากเครื่องผูกพันร้อยรัด อะไรคือเครื่องผูกพันร้อยรัด?
ความเข้าใจผิด โดยยึดถือว่าตัวตนย่อมจริงรัดไว้กับของของของคนอย่างไม่สามารถ
ตัดขาดได้ รวมทั้งความโลกกิติ ความรักกิติ ความโกรธกิติ ความเกลียด
ความริษยาอาฆาต และ ความกลัว ต่างเป็นเครื่องร้อยรัดให้อยู่กับทุกข์ทั้งสิ้น"⁸

⁷ ดร.สุนทร ณ รั้งยี, ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
พิพิธวิทยา, 2521), หน้า 7.

⁸ พุทธทาส ภิภนุ, นิพพาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมบุษยา, 2514),
หน้า 2-7.

ดังนั้น อาจกล่าวสรุปได้ว่า ทศปรัชญาสอนให้เห็นความจริงของชีวิตมนุษย์ว่า
เมื่อมนุษย์ทุกคนก็สามารถแสวงหาความสุขได้ และเป็นความสุขชั้นสูง ที่เปรียบ เป็น
เป้าหมายของชีวิตที่จะประสบได้ด้วยตนเอง เป็นสภาพอันเป็นความหลุดรอดจากปวง
ทุกข์สำหรับชีวิต คือ นิพพาน *

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* นิพพาน ศัพท์ภาษาอังกฤษและภาษาเยอรมัน ในความหมายเดียวกัน ใช้น่า
"Nirvana" หรือ "Nirwana" - ผู้วิจัย.